

з питань апробації шкільних підручників та врахованими у процесі їх удосконалення та перевидання.

Література

1. Етика 5-6 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Міністерство освіти і науки України, 2005. – 24 с.
2. Фесенко В.І. Етика: Підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В.І. Фесенко, О.В. Фесенко, Т.С. Бакіна. – К.: Навч. книга, 2005. – 239 с.
3. Мовчун А.І. Етика: Підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / А.І. Мовчун, Л.Л. Хоружа. – К.: Навч. книга, 2006. – 240 с.

УСТАНОВКИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ШКОЛІ

Кожевнікова Л. В., Шульга О.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
ім. Г. Сковороди

Анотація. Стаття присвячена розкриттю певних установок, що сприяють високому рівню проведення музично-просвітницької діяльності майбутніми вчителями музики.

Ключові слова: установка, музично-просвітницька діяльність, вчитель музики.

Аннотация. Кожевникова Л. В., Шульга О. Установки как важный фактор готовности будущих учителей музыки к музыкально-просветительской деятельности в школе. Статья посвящена раскрытию определенных установок, которые способствуют высокому уровню проведения музыкально-просветительской деятельности будущими учителями музыки.

Ключевые слова: установка, музыкально-просветительская деятельность, учитель музыки.

Annotation. Kozhevnikova L., Shulga O. Installations as the important factor of readiness of the future teachers of music to musical - educational activity at school. The definite types of the attitudes which promote the perfect level of conduction of musical-educational activities by the future teachers of music are considered in this article.

Key words: attitude, musical-educational activities, teacher of music.

Постановка проблеми. «Основним шляхом реформування, – вказано в Державній національній програмі «Освіта» - є впровадження нових підходів, виховних систем, форм та методів, котрі б відповідали потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей» [2, 43].

У контексті досліджуваної проблеми готовності студентів до музично-просвітницької діяльності досить вагомим є феномен установок, який ще досі не набув остаточного визначення. Природа установок –

поняття досить дискусійне. Воно тлумачиться з позиції психологічної, педагогічної, мистецтвознавчої, соціологічної літератури.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про дослідженість питань природи установок, їх функціональної структури, механізмів дії. Доказом цього є наукові праці Давидова В. В., Запорожця А. В., Леонтьєва О. М., Прангишвілі А. С., Узнадзе Д. М. та інших. Однак установки, які б забезпечили готовність майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності, не знайшли ще повного висвітлення.

Метою статті є виокремлення установок, які спричиняють більш досконалий рівень музично-просвітницької діяльності майбутніх фахівців.

Отримані результати. Установка – це «створена на основі досвіду стійка схильність індивіду до певної форми реагування, яка спонукає його зорієнтувати свою діяльність у певному напрямку і діяти послідовно відносно всіх об'єктів ситуацій, з якими вона пов'язана» [4, 381]. Узнадзе Д. стверджує, що установка характеризує стан суб'єкта у цілому і виступає як «основна, вихідна реакція суб'єкта на вплив ситуації, у якій йому треба ставити і вирішувати завдання» [6, 81]. В умовах сьогодення загально визнаним є тлумачення установок як стану готовності суб'єкта до певної активності, що забезпечує цілеспрямований характер діяльності.

Отже, розвиток установок є водночас і умовою формування готовності майбутнього вчителя до музично-просвітницької діяльності, й показником його сформованості як музиканта-просвітителя.

Установкам властиві константність та стабільність. Вони виступають своєрідним алгоритмом, який сприяє збереженню індивідуально-неповторних рис суб'єкта. Перш ніж діяти, пропагувати музичне мистецтво, особистість звертається до певної моделі, яке вже існує в її свідомості. Таке специфічне передбачення факту допомагає особистості зосередити свої зусилля і спрямувати діяльність у потрібне русло. Тому

положення про установку як феномен цілісної спрямованості особистості до дії, до певної активності має суттєве значення і розкриває її детермінуючу роль у процесі підготовки до музично-просвітницької діяльності. Майбутній фахівець не обмежується пасивним сприйняттям зовнішніх виховних впливів мистецтва, зокрема музичного, а обов'язково пропускає їх через перепони своїх внутрішніх установок, які «виконують функції цензурування, коригування одержаної інформації й зумовлюють у такий спосіб ефективність особистісного розвитку людини» [5, 78]. Перспективність музично-просвітницької діяльності майбутнього вчителя залежить від розробки ієрархічної системи установок.

Установка з'являється на підставі потреби і ситуації, що її задовольняє. Потреби вносять в установку тенденції переходу до активності, що й зумовлює її динамічність. Підкреслюючи спонукальну функцію потреби у виникненні установки, слід зазначити, що «середовище само по собі не дає суб'єкту ніякого стимулу до дії, якщо він цілком позбавлений потреби» [1, 37]. Перетворення середовища на ситуацію задоволення потреби відбувається у процесі активності, яка виступає не лише гарантом, а й створює підґрунтя для можливого її задоволення. Отже, поки у середовищі не будуть віднайдені засоби задоволення потреби, доти воно не сприятиме виникненню установки.

Уявімо, що студент має потребу прослухати новий музичний твір, але немає потрібного досвіду щодо контакту з ним. Тому спочатку він повинен відшукати саме ті засоби, які б задовольнили потребу (зокрема, відбір необхідної інформації про мистецький твір, усвідомлення засобів музичної виразності, їх смислове навантаження тощо). Лише тоді, коли будуть віднайдені відповідні засоби, а середовище контакту з музичним мистецтвом перетвориться у ситуацію задоволення потреби, у суб'єкта з'явиться потрібна установка реагування на музичний твір. Однак установка обумовлюється не лише потребою, а й вимагає взаємозв'язку з

об'єктивними обставинами, що містять умови її задоволення. Такий ракурс розгляду установки підкреслює, що активність людини і є тією субстанцією, в якій відбувається зустріч суб'єктивних і об'єктивних детермінант діяльності – потреби і ситуації її задоволення, що спричиняє виникнення установок.

Згідно концепції діяльності, зустріч потреби з її предметом відіграє досить вагомую роль у становленні поведінки суб'єкта. Д. Узнадзе вважає, що поведінка визначається не тільки комплексом фізичних рухів, а й психологічною наповненістю щодо певного змісту, значення, цінності» [6, 402]. Визначають поведінку, що розгортається на основі раптової потреби, задоволення якої відбувається у простих стандартних ситуаціях. У цих випадках роль змістового наповнення установки відіграють засоби дій, що сформувалися раніше у попередньому досвіді суб'єкта.

Однак у проблемних ситуаціях, коли перед особистістю виникає завдання, котре не піддається готовим стереотипам, виникає зупинка, яка припиняє дію імпульсивної установки і включає механізм об'єктивації. Це суто специфічне для людини явище, завдяки якому «вона виділяє себе з навколишнього середовища і починає ставитись до навколишнього світу як до існуючого об'єктивно і незалежно від неї» [1, 46].

Внаслідок процесів об'єктивації народжується установка, що формується у процесі соціально зумовленої свідомої діяльності суб'єкта і опосередкована поведінкою, котра спонукається цілеспрямованим мотивом. Індивід намагається розібратися в обставинах, які заважають його звичним діям, проаналізувати їх і певним чином скоригувати свою подальшу діяльність в нових умовах. Тому акт об'єктивації завжди характеризується виникненням свідомої активності суб'єкта, загостренням уваги на тих чи інших чинниках діяльності, розробкою теоретичного плану дії, що приводить до можливої зміни установок. Достатньо переключення уваги особистості для зміни установки. Отже, шляхом об'єктивації

особистість розширює свої установки або змінює їх, збагачуючи таким чином попередній досвід.

Спрямовуючи цей вид установок на музично-просвітницьку діяльність, слід виділити два типи. Перший – індивідуальні (безпосередні) установки формуються у процесі об'єктивації (пізнання невідомого раніше предмету власної музичної діяльності) музично-просвітницької діяльності. Зокрема, в ситуації, коли студент не може відразу правильно визначити епоху створення музичного твору, відчуває труднощі у визначенні стилю, він починає згадувати відомі йому стильові характеристики музичного та інших видів мистецтв, аналізує, зіставляє і таким чином вирішує проблему.

До установок другого типу, котрі опосередковані чужою об'єктивацією, належать ті, які перейшли до суб'єкта внаслідок опанування «готових формул, які не потребують більше безпосередньої участі процесів об'єктивації. Джерелом отримання цих формул є виховання і навчання» [6, 203].

Обидва типи установок є суттєвими чинниками організації педагогічного процесу цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів музики до музично-просвітницької діяльності. Вони виникають за умови наявної теоретичної проблеми. Зумовлені механізмом об'єктивації, ці установки визначаються як соціально-психологічні, оскільки вони виконують функції суб'єктивної детермінації соціальної поведінки особистості у музично-просвітницькій діяльності. Саме з позиції специфічного диспозиційного утворення, що відображає «інтеграцію домінуючих вибіркових відносин людини у тому чи іншому суттєвому для неї питанні» пояснюється вирішальна роль установок у формуванні готовності майбутнього фахівця до музично-просвітницької діяльності, у збагаченні духовної культури особистості [3, 348].

Враховуючи специфічні ознаки установок вербально-музичного спілкування та особливості його виявлення у процесі музично-

просвітницької діяльності, слід виділити (за А. Г. Асмоловим) три рівні установочної регуляції діяльності особистості: смисловий, цільовий та операційний.

Функція смислової установки актуалізується мотивом поведінки і є формою вираження особистісного смислу у вигляді готовності до реалізації певним чином спрямованої діяльності. Суттєвою властивістю смислових установок є їх динамічний характер. Вони можуть змінюватися внаслідок перебудови мотивів діяльності індивіду. Це дає змогу пояснити роль смислових установок у розвитку особистості, оскільки психологічним об'єктом виховного процесу є смислова сфера особистості, система особистісних смислів. Тому розвиток мотиваційного компоненту музично-просвітницької діяльності, яким керує смислова установка, сприяє збагаченню вербально-музичного спілкування.

Зміна діяльності суб'єкта приводить до перебудови смислової установки на цільову. Ціль у даному ракурсі дослідження виступає як ідеально представлена модель кінцевого результату підготовки майбутніх фахівців до музично-просвітницької діяльності. Вона впливає на зміст, методи і форми та певною мірою підкорює їх собі. Ця установка має тенденцію до стабілізації дії. Коли процес дії не зустрічає на своєму шляху ніяких перешкод, стабілізуюча функція цільової установки не виявляє себе. Вона проявляється тоді, коли у процесі діяльності виникають ті чи інші проблеми.

До процесу подолання перешкод, які виникають на шляху діяльності, включаються операційні установки. Вони розуміються як готовність суб'єкта до певних способів дій. Саме операційна установка приводить до адекватної операції, за допомогою якої може бути досягнута ціль.

Таким чином, у ракурсі розглянутих установок як умов та результату музично-просвітницької діяльності доцільно зробити такі **висновки**:

- функцією установок є створення готовності суб'єкта до певного типу діяльності, зокрема музично-просвітницької;
- рівень розвитку установок діяльності є умовою і детермінантою підготовленості майбутнього фахівця до музично-просвітницької діяльності;
- механізм утворення та зміни даних установок зумовлює формування готовності майбутнього вчителя музики до музично-просвітницької діяльності.

Література

1. Асмолов А. Г. Деятельность и установка. – М.: МГУ, 1979. – 150с.
2. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI ст.» / Інст. системних досліджень освіти України. – К.: Радуга, 1994. – 61 с.
3. Мясищев В. Н. Психология отношений / Под ред. А. Бодалева. – М., 1995. – 356 с.
4. Психологический словарь / Под ред. В. В. Давыдова и др. – М.: Педагогика, 1983. – 448 с.
5. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посібник. – К., 1998. – 248 с.
6. Узнадзе Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки. Тбилиси, 1961. – 210 с.

ОСОБИСТІСНА НАПРАВЛЕНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ В МІЖНАРОДНУ ОСВІТНЮ СИСТЕМУ

Кондрашова Л. В.

Криворізький державний педагогічний університет

***Анотація.** Нова парадигма освіти виявляється в прагненні до гуманізації освітнього середовища, зміни позиції студента з об'єкту на суб'єкт освітнього процесу. Проблема якості освіти, висунута Булонською угодою країн, не може бути успішно вирішена без переходу системи безперервної освіти навчально-дисциплінарної на особистісно-орієнтований педагогічний процес у вищій школі. В статті розкриваються умови перетворення соціально-професійного досвіду в особистісний план дії.*

***Ключові слова:** Булонська угода, освіта, соціально-професійний досвід.*

***Анотация.** Кондрашова Л. В. Личностная направленность подготовки будущих педагогов в условиях непрерывного образования и интеграции в международную образовательную систему. Новая парадигма образования выражается в стремлении к гуманизации образовательной среды, смене позиции студента с объекта на субъект образовательного процесса. Проблема качественного образования, выдвинутая Булонским соглашением стран, не может быть успешно решена без перехода системы непрерывного образования учебно-дисциплинарного к личностно-ориентированному педагогическому процессу в высшей школе. В статье раскрываются условия превращения социально-профессионального опыта в личностный план действий.*

***Ключевые слова:** Булонское соглашение, образование, социально-профессиональный опыт.*

***Annotation.** Kondrashova L. Personal orientation of preparation of the future teachers in conditions of continuous formation(education) and integration into the international educational system. New paradigm of education is expressed in tendency to its «humanization», humanizing of educational sphere, changing of student's position from an object to a subject of a training process. The problem of quality education, promoted*

by Bologna Declaration, can't be successfully solved without the transition of the system of continuous educational-discipline training to personal-oriented pedagogical process in Higher School. The article deals with the conditions of transforming social-professional experience into a personal plan of activity.

Key words: Bologna Declaration, education, social-professional experience.

Постановка проблеми та аналіз досліджень і публікацій. У спадщину від недавнього минулого педагогічним університетам дісталась система підготовки кадрів, орієнтована на пріоритет загального, соціального над особистісно-значущим. Фетишизація надособистісного статусу суспільної свідомості (Д. Дубровський) призводить до зниження якості підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності. Подолання протиріччя між загальним та індивідуальним, соціально-необхідним та особистісно-значущим у змісті педагогічного процесу позитивно впливає на його якість. Особистісний аспект у підготовці майбутніх фахівців привертав увагу багатьох вчених. На їх думку, людина повинна присвятити більшу частину часу розвитку власної особистості (І. Мечников), пошуку власної педагогіки удосконалення індивідуальності (Л. Нечипоренко). М. Бердяєв, Е. Муньє, О. Ніллі відмічали необхідність заміни школи адаптаційно-функціонального типу школою людською, особистісною, продовжуючи гуманістичні положення Я. Коменського, який мріяв перетворити школу у майстерню людяності.

Мета роботи полягає в тому, щоб обґрунтувати необхідність гармонізації інтелектуального і емоційного, духовного і морального в педагогічному процесі вищої школи, покликаної готувати педагогів нової формації.

Отримані результати. Аналіз наукової літератури і педагогічної практики свідчить про односторонність педагогічного процесу, де основний акцент зусиль і викладачів і студентів падає на засвоєння системи наукових знань, часом відірваних не лише від специфіки обраної професії, але і потреб особистості майбутніх фахівців. Тому крім

предметної, підготовка майбутніх вчителів в умовах вищої школи повинна включати в себе:

- уявлення про те, що таке професійна творчість і особливості становлення творчої особистості спеціалістів;
- розуміння того, що собою уявляє особистісно-орієнтована освіта, в чому її відмінність від традиційних методик і технологій навчання студентів;
- знання психологічних закономірностей і особливостей вікового й особистісного розвитку майбутніх фахівців в умовах вищої школи;
- знання методів психологічного і дидактичного проектування навчального процесу;
- уміння здійснювати різні форми педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості в системі відносин «викладач – студент»;
- уміння встати в рефлексивну позицію стосовно того, яким є зміст, які методика і технологія підготовки майбутніх педагогів, як навчальний процес впливає на професійне становлення їхньої особистості, забезпечує умови для саморозвитку і самоствердження в майбутній практичній діяльності.

Модернізація педагогічного процесу вищої школи передбачає, насамперед, зміну логіки відносин у системі «викладач – студент», коли студент сприймається як індивідуальність, неординарна особистість, що має право на волю у виборі шляхів і засобів власного професійного саморозвитку, творчого самовираження, як рівноправний партнер по спільній діяльності в педагогічному процесі. Тільки логіка суб'єкт-суб'єктних відносин у навчанні забезпечує перетворення «знань – умінь – навичок» з мети освітнього процесу в засіб розвитку пізнавальних, особистісних і духовно-моральних здібностей майбутніх фахівців. При

цьому необхідно перебороти стереотипи в мисленні викладачів вищої школи, способах сприйняття і методах педагогічної роботи.

Традиційна освіта акцентує зусилля на формуванні розумових умінь через тренування і дію за зразком, але не на формуванні свідомості людини. При цьому освіта стає знеособленою, тобто реалізує свої функції без врахування інтересів і можливостей студентів. Завдання безперервної освіти полягає в тому, щоб перевести навчальний процес з режиму відтворення знань у режим виробництва особистісних змістів і досвіду. Аналіз перетворень у практиці вищої школи, у зв'язку з приведенням у відповідність її з закордонними аналогами, дозволяє говорити про те, що не повинно бути сліпого копіювання закордонного досвіду, ігнорування національних традицій, що склалися в системі вищої освіти, суцільної індивідуалізації в угоду західним зразкам. Важливо на тлі загальнонародського зберегти особистісне, самобутнє, національне, спиратися на вітчизняні традиції в галузі освіти.

Проблема вузівського процесу полягає в тому, щоб у його методику і технологію вкласти діяльнісні засади, гармонізувати знання й особистісні якості студентів, створити умови для їх активних дій у ситуації вільного вибору шляху, способів рішення задач, прогнозування результатів і розвитку в них відповідальності за прийняте рішення.

У навчальному процесі, особистісній спрямованості, особливо важливо, наскільки навчальна інформація, усвідомлена студентом, є надбанням його особистості. Моральні виміри освіти полягають у тому, щоб на основі наукового знання забезпечити формування особистості. Тому навчання у своїй структурі повинне укладати можливості пошуку змісту, а не тільки передачу готового знання. Структурування змісту освітнього процесу повинне орієнтуватися на професійно-моральні цінності. Особистість очікує від освіти одержання знань, що дозволять їй реалізувати себе в обраній професійній сфері, успішно виконувати

соціальні ролі, робити осмислений вибір способів реалізації професійних задач, зайняти прогнозований нею соціальний статус. У ході засвоєння програмного матеріалу необхідна допомога студенту по оволодінню способами не лише професійного, але і духовного досвіду, гуманітарних змістів і цінностей, художньо-естетичної спадщини.

У системі безперервної освіти намітилася стійка тенденція гуманізації освітнього середовища і додання педагогічному процесу особистісної спрямованості. Основною задачею модернізації вузівського навчання стає перетворення соціально-професійного досвіду в особистісний досвід студента, що дозволить йому по закінченні вищої школи не тільки успішно функціонувати в суспільстві, якісно виконувати професійні обов'язки, але і діяти самостійно, творчо, перетворюючи дійсність на гуманістичних, духовно-моральних, художньо-естетичних засадах.

Практика підтверджує, що підготовка фахівця, здатного вільно орієнтуватися в постійно мінливих ситуаціях і нестандартно вирішувати професійні проблеми, припускає розробку якісно нової моделі вищої освіти. Основу цієї моделі повинні складати не кредити і модулі, лекції і семінари, а методологія професійної діяльності і змісту професіоналізму сучасного фахівця. Реалізація принципів безперервної освіти в підготовці майбутніх фахівців сполучена з розробкою механізму добору у вищі навчальні заклади талановитої молоді. Особистість фахівця визначається не тільки його природними даними, що виступають механізмом саморозвитку її творчих засад, але і здібностями, якостями, сформованими в процесі виховання, навчання і розвитку, що повинні мати безперервний характер.

Наступність між ступіннями освіти забезпечує гармонію, що визначена генотипом. У вузівському процесі необхідно створити умови, що стимулюють і розкривають здібності майбутніх фахівців з обліком

їхньої індивідуальної траєкторії, темпу, швидкості професійно-особистісного розвитку.

Серед умов, що дозволяють реалізувати перетворення соціально-професійного досвіду в особистісний план дій, виступають задачний, імітаційно-ігровий, діалогічний підходи і реалізація принципу педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості в системі відносин «викладач – студенти».

Особистісна спрямованість вузівського процесу дозволяє знання, одержувані на заняттях і в ході самостійної роботи, перетворити в засоби діяльності, розвитку і становлення особистості. Перетворення знання в засоби духовно-професійного збагачення особистості змінює її позицію з об'єкта на суб'єкт, що закріплює усвідомлену зацікавленість студентів в одержанні знань і розвитку професійних якостей.

Гармонізація сенсу життя і діяльності здійснюється через розмаїтість дидактичних технологій, що у своїй основі містять активні форми і методи навчання, забезпечують умови для критичного відношення до досліджуваних знань, прояву рефлексивних здібностей. Використання технології ролівої перспективи стимулює процес перетворення професійного змісту в особистісний досвід, дозволяє студенту усвідомити цінність знань для власного розвитку і професійного становлення.

Як доводить практика, більшість викладачів вищої школи не завжди чітко уявляють, яке місце в підготовці сучасного фахівця займають педагогічні технології, яку роль вони грають у її реалізації при рішенні навчальних задач. За результатами виконання дослідницьких завдань виявлялося відношення викладачів до технологій навчання і уявлення про необхідність їхнього використання в рішенні пізнавальних задач. 97,5 % опитаних викладачів педагогічних університетів вважають, що дидактичні технології необхідні, і їхній потрібно розвивати, як у теоретичному, так і практичному плані. Незначна частина опитаних викладачів вважають, що

технології – це данина моді. 52 % під технологією розуміють систему змісту, методів і засобів навчання, що сприяють досягненню навчальних цілей. 10, 8 % вважають – що це конкретна діяльність викладачів і студентів на заняттях. 15,2 % вважають, що технологія – це спосіб дій викладача. 12 % - розуміють під технологією проектування навчання. При визначенні цілей використання технології в основному акцент робиться на оволодінні знаннями, уміннями і навичками (56 %). 10 % викладачів відзначили, що в процесі навчання прагнуть до розкриття особистості, її індивідуальних якостей. 62 % викладачів використовують традиційні методики навчання, по можливості використовують активні методи. 26 % намагаються впроваджувати нові технології.

Аналізуючи отримані дані можна говорити про те, що в основній частині викладачів вищої школи переважає стереотип традиційної діяльності, орієнтація на традиційні методи навчання. Це можна пояснити невідповідністю їх до інноваційної діяльності в навчальному процесі, недостатньою поінформованістю про нові способи й інструментарій педагогічної діяльності. У підготовці майбутніх педагогів необхідно більше уваги приділяти проблемам інноваційної діяльності, перспективним технологіям навчання і проектування навчального процесу.

Гармонізація інтелектуального й емоційного як засобу розвиваючого потенціалу підготовки майбутніх педагогів неможлива без систематичної роботи з розвитку художньо-естетичної культури студентів. В основу навчальних програм повинний бути покладений принцип поступового удосконалювання умінь і навичок майбутніх учителів, глибокого осмислення мистецтвознавчого матеріалу. Формуючи й удосконалюючи знання, уміння і навички цього плану, майбутній педагог повинен виходити з особливостей творів образотворчого мистецтва, які він у майбутньому буде використовувати у своїй професійно-педагогічній діяльності.

Використання художньо-образотворчих засобів у навчальному процесі забезпечує емоційне його тло, створює умови для гармонізації інтелекту й емоцій; збагачує духовний світ студентів, викликає в них емоційно-ціннісне відношення до досліджуваної інформації. Художньо-естетична спрямованість навчальної інформації через емоційні переживання забезпечує особистісну спрямованість навчання, підвищує художньо-естетичну культуру й емоційну сферу особистості майбутніх педагогів.

Висновки. На закінчення відмітимо, що змісту підготовки майбутніх фахівців необхідно додати художньо-естетичне спрямування, що виступає основою гармонізації інтелектуального й емоційного в навчальному процесі. У методiku і технологію безперервної освіти необхідно вкласти діяльні засади, гармонізувати знання й особистісні якості студента, створити обстановку для активних дій у ситуації вільного вибору шляху, ситуації успіху для кожного студента в рішенні задач, прогнозуванні результатів і розвитку в них відповідальності за прийняте рішення.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. - К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2001. - 243 с.
2. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. - К.: Наук.-метод. центр вищої освіти. - Вип. 34.- 298 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ (ГІТАРИСТА)

Косенко П. Б.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

Анотація. У статті розглядаються питання підготовки студентів педуніверситетів у класі основного музичного інструменту (гітара) в контексті сучасних музично-педагогічних тенденцій.

Ключові слова: інструментальна підготовка, роль, завдання та компоненти інструментальної підготовки, принципи музичної педагогіки, особистісно орієнтований підхід.

Анотація. Косенко П. Б. Актуальные вопросы усовершенствования инструментальной подготовки будущего учителя музыки (гитариста). В статье рассматриваются вопросы подготовки студентов

педуниверситетов в классе основного музыкального инструмента (гитара) в контексте современных музыкально-педагогических тенденций.

Ключевые слова: инструментальная подготовка, роль, задачи и компоненты инструментальной подготовки, принципы музыкальной педагогики, личностно ориентированный подход.

Annotation. Kosenko P. The actual questions of instrumental training improvement of the future music teacher according to the guitar specialization. The article investigates the questions of students' preparing in the course of main musical instrument, particularly guitar through the contemporary musical and teaching tendencies.

Key words: instrumental preparation, role, tasks and components of instrumental preparing, principles of musical pedagogy, personally-oriented approach.

Постановка проблеми. Навчання грі на музичному інструменті є невід'ємною і дуже важливою складовою підготовки майбутнього вчителя музики, яка спрямована на виховання фахівця широкого профілю, що вільно володіє виконавськими навичками, здатний розкрити художній зміст виконуваних творів і готовий до практичної навчально-виховної та широкої концертно-пропагандистської роботи.

Хоча традиційно діяльність вчителя музики пов'язується з фортепіано або баяном (акордеоном), це не виключає можливості використання у шкільній практиці інших інструментів - таких, наприклад, як гітара. На ній можна виконувати мелодію та супровід до пісень, адаптувати складні за фактурою твори зі слухання музики, готувати сольні концертні програми та грати в ансамблі. Окрім того, мобільність та популярність гітари дає можливість широкого включення її у процес позакласної виховної роботи (гуртки, походи, літні табори та ін.), сприяє активізації потягу учнів до виконавської діяльності у різних її проявах. Наявність сьогодні значної кількості студентів-гітаристів у вищих навчальних закладах вимагає побудови чіткої системи їх підготовки.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема виховання майбутніх вчителів музики в індивідуальному класі гітари недостатньо розроблена в сучасній методичній літературі. Існуючі підручники та публікації стосуються, здебільшого, питань виконавства на різних етапах підготовки гітариста [2;4;5] і, на жаль, не торкаються специфіки навчання студентів в умовах підготовки до професії вчителя музики, яка поряд із володінням

інструментом ставить перед музикантом ряд додаткових вимог та завдань. Щоб ліквідувати ці недоліки, сьогодні масмо орієнтуватись на загальні положення педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики, висвітлені у роботах Л. Арчажнікової, Л. Масол, О. Ростовського, О. Рудницької, Т. Танько, О. Щолокової. Суттєвий вплив на якість навчання майбутнього вчителя-гітариста мають загальні підходи та конкретні напрямки роботи в інших інструментальних класах педуніверситетів, що обгрунтовані у дослідженнях Т. Гризоглазової, Н. Гуральник, Т. Маріупольської, Г. Падалки, Г. Ципіна (фортепіано), В. Крицького, В. Родіна (баян), О. Андрейко, Н. Митриковської (скрипка). Слід звернутись також до педагогічної спадщини визначних діячів вітчизняної виконавської школи: Л. Ауера, Л. Баренбойма, Ф. Blumenфельда, А. Гольденвейзера, К. Ігумнова, Я. Мільштейна, Г. Нейгауза, Л. Ніколаєва, В. Пухальського, М. Фейгіна, С. Фейнберга, А. Ямпольського.

Метою статті є розгляд актуальних питань навчання студентів у класі основного музичного інструменту (гітари), спрямованого на майбутню практичну роботу з учнями загальноосвітніх навчальних закладів, в контексті повноцінного включення студента у загальні процеси розвитку сучасної музично-педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу. Професійні якості вчителя формуються шляхом вивчення спеціальних дисциплін та засвоєння різних видів практичної діяльності. На думку Л. Арчажнікової «...підвищення кваліфікації вчителя саме зі спеціальних дисциплін має стати своєрідною лабораторією, де він зможе досягнути секретів педагогічного мистецтва та відточувати професійну майстерність» [1, 59]. Чільне місце серед цих дисциплін займає основний музичний інструмент, бо якість виконавства є одним із показників педагогічної майстерності вчителя. Виконуючи різні твори, вчитель знайомить дітей з історією їх створення, вчить відрізняти стилістичні особливості та засоби музичної виразності різних

композиторських шкіл, допомагає визначити основні риси музичних складів (гомофонно-гармонічного, поліфонічного) та ін. У процесі музично-інструментальної підготовки майбутній учитель вчиться переносити принципи виконавської культури на власний спів, диригування, а також на виконавську діяльність дітей. Саме цей фактор сприяє укріпленню авторитету вчителя як музиканта, пропагандиста усього найкращого, що створено у музичному мистецтві.

Аналіз опрацьованої літератури говорить про те, що до основних завдань інструментальної підготовки слід віднести наступні:

- розвиток музично-творчих здібностей студента (музичний слух та пам'ять, відчуття ритму, рухо-моторний комплекс, художньо-образне мислення, фантазія, уява і т. ін.);
- оволодіння основними напрямками світової та вітчизняної інструментальної музики (бароко, класицизм, романтизм та ін.) у виконавському аспекті; формування умінь грамотно, технічно, стилістично вірно та художньо виразно виконувати сольну інструментальну програму;
- освоєння репертуару, включеного у шкільні програми зі слухання музики (вміння виконувати фрагменти творів, зосереджуючи увагу дітей на найбільш виразних та важливих моментах, давати до них словесний коментар);
- розвиток навичок самостійної роботи студента над музичними творами та здібностей аналізувати якість свого виконання, оволодіння методикою навчання гри на музичному інструменті;
- набуття досвіду концертмейстерської роботи (акомпанування хоровому та сольному співу, спів під власний супровід, вміння читати з аркуша й транспонувати партію акомпанементу, підбирати на слух мелодії та супровід популярних пісень, оволодіння уміннями перекладень, гри в ансамблі тощо);

- опанування формами та методами роботи, необхідними для проведення на високому професійному рівні різноманітної позакласної музично-виховної роботи з учнями (лекції-концерти, заняття з дітьми в групі продовженого дня, гурткова робота тощо).

Успішність формування професійної майстерності студентів-гітаристів, як і виконавців на інших музичних інструментах, має забезпечуватись завдяки дотриманню найважливіших принципів загальної та музичної педагогіки, а саме: єдності музично-художнього та технічного розвитку, освітньої, розвиваючої і виховної функцій навчання, поступовості та послідовності накопичення знань, умінь і навичок, опори на музично-слуховий контроль, індивідуальному підходу, використанню засобів наочності, вихованню самостійності студентів, їх творчої ініціативи, поєднанню індивідуальних та колективних (майстер-класи) форм навчання.

Водночас, кардинальні зрушення у суспільстві позначаються переглядом традиційних підходів до навчально-виховного процесу, який передбачає перехід від підготовки фахівця до формування особистості. Цей процес відображається і на діяльності інструментальних класів. Взаємні відносини викладача та учня обумовлені прагненням сучасної молодшої людини до більшої самостійності, самоствердження, незалежності. Тому традиційні методи викладання так чи інакше змінюються, відновлюються, враховуючи вимоги часу. Важливого значення в цих умовах набуває особистісно орієнтований підхід до кожного студента. «Правильна діагностика здібностей, оцінювання сил та можливостей вихованця, різноманіття методів впливу на нього, – за словами Т. Маріупольської, – все це визначає стратегію і тактику діяльності викладача, логіку навчального процесу. Завдання педагога в цьому разі – не тільки передати учню певну суму знань, розвинути необхідні вміння й

навички, але й створити умови для широкого, універсального розвитку молодого музиканта» [3, 13].

Аналізуючи методичну літературу, ми дійшли висновку, що для успішного використання кращих традицій музичної педагогіки та втілення ідей особистісної орієнтації навчання в інструментальну підготовку студентів-гітаристів, остання має складатись з наступних компонентів: мотиваційного, теоретичного, практичного, методичного, емоційно-вольового, дослідницького, комунікативного, організаційного та творчого. Означені компоненти взаємопов'язані та мають реалізовуватись як протягом аудиторних занять, так і у самостійній роботі студента. Коротко розглянемо кожний з них.

Навчання майбутнього фахівця-гітариста буде успішним лише за тієї умови, коли сам цей процес та його результати мають особистісне значення для студента, тобто існує глибока зацікавленість, мотивація в опануванні даною навчальною дисципліною. Для гітариста це любов до свого інструменту та музичного мистецтва взагалі, бажання вдосконалити свій професійний рівень, який передбачає розвиток музичного мислення, самостійності, інтелектуальної активності, виконавської техніки та культури, естетичного смаку та широти світогляду, готовності до музично-просвітницької роботи. Для гітариста-педагога це також любов до педагогічної професії, дітей, бажання передати накопичений художньо-творчий досвід іншим людям. Крім того, важливо, щоб студент отримував задоволення від самого процесу та безпосередньо результатів навчання, а також їх очікування.

Виконавська та педагогічна діяльність гітариста ніколи не буде вдалою, а знання ґрунтовними без належної теоретичної підготовки, яка формується системою загально-музичних знань (понять, термінів, історії художньої культури та музичного мистецтва), а також інструментальних знань (історії музично-виконавського мистецтва, специфічної гітарної

термінології та аплікатури, теорії формування виконавської майстерності). Викладач має допомогти студентові усвідомити цей факт, спрямовуючи його таким чином на самостійне стійке бажання помножувати свою теоретичну базу як запоруку майбутнього професійного успіху.

Основна частина занять інструменталіста проходить у практичній роботі, під час якої перевіряються та закріплюються усі отримані теоретичні знання та власне формується його майстерність взагалі. Ця робота складається з опрацювання інструктивного та художнього репертуару, оволодіння навичками виконавської та концертмейстерської діяльності, опанування вміннями грамотно й доступно викладати власні думки про особливості вивчених творів, робити до них відповідний словесний коментар, враховуючи вікові та індивідуальні особливості слухацької аудиторії. Підсумком цієї роботи є виконання різноманітних навчальних та концертних програм, а також залучення студентів до реальних форм спілкування з дітьми.

Ефективність підготовки гітариста залежить не тільки від того, що він робить та скільки витрачає часу на заняття, але й від того, як він це робить, тобто від методики навчання. Студенту необхідно оволодіти основними видами роботи з різноманітними музичними творами та шляхами подолання технічних труднощів, виходячи з його індивідуальних фізичних та психологічних особливостей, розвитку здібностей та особистих художніх уподобань. Крім того майбутньому вчителю потрібно навчитись використовувати набутий методичний досвід у подальшій творчій музично-педагогічній діяльності.

Кожне виконавське завдання має вирішуватись не тільки за допомогою логічних операцій, але й через переживання музичного образу. Широта емоційного діапазону, багатство та різноплановість художніх відчуттів, здатність передавати ці відчуття слухачам – необхідні якості майбутнього викладача-музиканта. Водночас реалізувати у звучанні

художні ідеї автора твору і власну інтерпретаторську концепцію можливо лише при наявності виконавської волі, вмінні управляти своїм емоційним станом та розумінні психічного стану слухачів. Безумовно, кожен студент має власну, неповторну емоційно-вольову сферу і є вельми необхідним самоусвідомлення її особливостей і переваг для успіху в подальшій професійній діяльності.

Побудувати особистісну модель навчання музиканта можна лише завдяки активній участі в цьому процесі самого студента, його дослідницькій діяльності, що полягає в опануванні вміннями виділяти суттєве у творах та явищах мистецтва (загальне, типово, або характерне, властиве), пошуку нових можливостей вдосконалення власної професійної майстерності на основі узагальнення досвіду найкращих фахівців у галузі мистецтва та педагогіки, а також шляхом спостережень та самоспостережень.

Хоча більшість часу гітарист займається сам на сам з викладачем, або самостійно, результати цієї праці спрямовані на спілкування з аудиторією – публічні виступи, концертмейстерську, музично-просвітницьку та педагогічну роботу. Крім того, комунікативний бік навчання в педуніверситеті сьогодні пов'язується з особистісно орієнтованим підходом до його організації, шляхом залучення студента до діалогу з освітнім та культурним середовищем. Такий діалог має будуватись на принципах поваги до партнера та до себе, прийняття партнера та орієнтації на його досягнення та перспективи, згоди щодо базових знань, норм, цінностей і цілей, толерантності.

Якість підготовки фахівця залежить від його спроможності організувати власний навчально-виховний процес. Треба спрямувати студента на формування вмінь планувати та розподіляти час між різними видами навчальної діяльності, контролювати та оцінювати свої дії,

відбирати музичний і літературний матеріал для використання у майбутній професійній роботі.

Вищим проявом та показником особистої зацікавленості студента у процесі та результатах навчання є його творчість, яка вимірюється оригінальністю та продуктивністю художнього мислення, розвитком уяви та фантазії, асоціативної та образної сфери. Це здатність створювати власні інтерпретації творів мистецтва, а також вміння відходити від стереотипів мислення у вирішенні музичних і педагогічних завдань. Саме творчість розглядається сучасними вченими як необхідна умова розвитку особистості, як запорука індивідуальності та неповторності стилю майбутнього фахівця.

Перераховані вище компоненти не є чимось новим у педагогічній науці, але ми бачимо, як сьогодні змінюється кут зору на них – особистість студента має перетворитись із суб'єкта педагогічного впливу на суб'єкт самонавчання та самовиховання, а викладачу відводиться роль педагогічної, психологічної, інформаційної підтримки та контролю.

Якщо розглянуті положення стосуються покращення якості навчання в інструментальному класі взагалі та у класі гітари зокрема, то підготовка в останньому має також і свою специфіку, що полягає у наступному:

- оскільки репертуар, створений для гітари, не завжди співпадає зі шкільною програмою із слухання музики, студент має навчитись підбирати відповідні за художньою цінністю та виховним значенням гітарні твори, а також вміти адаптувати фортепіанну або симфонічну музику для свого інструменту (зрозуміло, що для цього недостатньо її виконання в одноголосному викладі – необхідне грамотне перекладення, яке б не порушувало цілісності художнього образу, не спотворювало його); майбутній учитель-гітарист повинен вміти перекладати, обробляти і підбирати на слух супровід до шкільних пісень, робити аранжування, відштовхуючись від особливостей та технічних і художніх можливостей саме гітари;

- фахівець цього напрямку має володіти методикою навчання дітей гри на гітарі та роботи з дитячим ансамблем гітаристів і вокально-інструментальним ансамблем;

- атрибутикою сьогодення є технічні засоби навчання (звукзапис, відеозапис, комп'ютерна техніка) – чималу користь виконавцю на гітарі може принести як прослуховування та перегляд виступів визначних митців мистецтв, так і записи власного виконання, а використання спеціалізованих комп'ютерних програм відкриває нові можливості у навчально-виховному процесі майбутнього спеціаліста та його подальшій професійній діяльності; студенту-гітаристу також необхідні вміння користуватись апаратурою для підсилення звуку та знати специфіку електрогітари.

Крім того, існує ряд проблем, які сьогодні постають перед викладачем класу гри на гітарі на всіх етапах роботи з учнем. Проблеми ці стосуються в основному методичного забезпечення, яке, як згадувалося вище, не є достатнім. Існуючі підручники не вирішують усіх питань гітарної підготовки і, навіть, інколи містять протиріччя. Сьогодні в Україні не існує жодного періодичного видання, яке б опікувалось проблемами гітарного виконавства та педагогіки. Перекладена та видана іноземна методична література в основному застаріла і не відповідає сучасному рівню виконавства. Нотні збірки для гітари, надруковані вітчизняними видавництвами, досить часто містять багато помилок, як аплікатурних, так і змістових, а ряд транскрипцій та перекладень в них виконано невдало і є незручними для виконання. З кращими шедеврами світової гітарної музики студенти та учні можуть ознайомитись здебільшого із ксерокопій іноземних видань, які передаються із рук в руки. Нерідко якість цих копій є дуже невисокою, деякі твори взагалі подорожують лише у переписаному від руки вигляді. Бібліотеки учбових закладів не містять необхідного для успішного навчання гітаристів книжкового та нотного фонду. Це також стосується фонотеки та відеотеки.

В цих умовах постать викладача гітари в педуніверситеті набуває іншої якості. Окрім передавача художнього досвіду, знань, умінь та навичок, наставника, вихователя тепер він стає також репертуарним, методичним, культурним та архівним центром. Для успішного втілення цього завдання викладач-гітарист має знаходитись у постійному пошуку нових матеріалів та методичних ідей, використовуючи для цього усі можливі джерела інформації – Інтернет, відповідну літературу, фонотеку або відеотеку з країн близького або далекого зарубіжжя, спілкування з виконавцями, з колегами інших музичних навчальних закладів, участь у музичних фестивалях і конкурсах (не обов'язково гітарних), а також активне залучення до цього процесу студентів.

Висновки. Враховуючи новітні тенденції розвитку освіти, навчання майбутнього вчителя-гітариста будується на загальних принципах музичної та виконавської педагогіки та має ряд особливостей. Вони обумовлені основними орієнтирами розвитку гітарного виконавства в нашій країні, а також існуючим репертуаром та технічними і художніми можливостями інструменту, які потребують сьогодні подальшого вивчення та вдосконалення стосовно використання у школі. Бажано переглянути і всю систему підготовки молодого музиканта, яка повинна стати особистісно орієнтованою, сприяти його інтелектуальному і творчому розвитку, формувати у майбутнього фахівця механізми самоаналізу, самопізнання, самонавчання та самовиховання.

Література

1. Арчажаникова Л. Г. Профессия – учитель музыки. – М.: Просвещение, 1984. – 111с.
2. Доценко В.І. Подолання технічних труднощів у виконавській практиці гітариста (на прикладі концерту для гітари з оркестром № 3 «Елегійний» Лео Брауера). – К., 2005 – 167с.
3. Исполнительская подготовка учителя музыки: Программы дисциплин предметной подготовки по специальности «Музыкальное образование» / Министерство общественного и профессионального образования РФ, МПТУ. – М.: Флинта, 1999. – 208с.
4. Козлин В. И. Формирование навыков игры на гитаре на основе специальных двигательных действий: Учебное пособие / КГПУ им. М. П. Драгоманова. – К., 1997. – 188с.
5. Михайленко Н. П. Методика преподавания игры на шестиструнной гитаре. – К.: Книга, 2003 – 248с.
6. Падалка Г. М. Актуальні проблеми професійної підготовки вчителя музики // Теорія і методика мистецької освіти: Зб. наук. праць. Вип. 1. – К.: НТУ, 2000. – с. 9-21.
7. Ракітянська Л. М. До питання про принципи організації індивідуального навчання в системі підготовки вчителя-музиканта // Педагогіка вищ. та серед. школи: Зб. наук. праць. Вип. 8. – Кривий Ріг, 2004. – с. 93-99.
8. Снопкова О. В. Педагогічні проблеми змісту музично-виконавської підготовки майбутніх учителів музики // Науковий вісник: Зб. наук. праць. Вип. 10-11. – О.: ПДПУ, 2004. – с. 45-49.